

LÄRARHANDLEDNING

Thomas Schütte: United Enemies

Handledningen
riktar sig i första hand
till lärare i åk 7–9 och
gymnasiet.

MODERNA MUSEET

LÄRARHANDLEDNING

MODERNA MUSEETS lärarhandledningar formuleras med grundskolans och gymnasieskolans läroplaner och kursplaner i åtanke. Lärarhandledningarna är utformade som stöd inför ett besök på Moderna Museet och kan också användas för att arbeta vidare med utställningen efter museibesöket. Tanken är att ge en grundläggande förståelse för den aktuella utställningen samt ge förslag på övningar och diskussionsfrågor.

I skolans läroplaner står bland annat att varje elev ska få utveckla sina möjligheter att kommunicera genom att samtala, läsa och skriva och att skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. Skolan ska stimulera elevernas kreativitet, nyfikenhet och självförtroende samt uppmuntra dem att pröva egna idéer och lösa problem. Både de intellektuella och de praktiska, sinnliga och estetiska aspekterna ska uppmärksammas i skolarbetet.

I denna lärarhandledning till Thomas Schüttes utställning *United Enemies* finns flera olika uppgifter och diskussionsfrågor som passar bland annat ämnena bild, svenska och samhällskunskap.

Mejla gärna synpunkter till Ylva Hillström,
intendent och ansvarig för denna lärarhandledning:
y.hillstrom@modernamuseet.se

Utställningen är organiserad av Moderna Museet.
Curator är Matilda Olof-Ors.

Omslag: *United Enemies*, 2010

© Thomas Schütte 2016. Foto: © Nic Tenwiggenhorn 2016

VÄLKOMNA TILL MODERNA MUSEET!

FÖR ATT BESÖKET SKA BLI SÅ BRA SOM MÖJLIGT, TÄNK PÅ FÖLJANDE:

ANSVAR FÖR GRUPPEN

Läraren ansvarar för klassen under besöket i museet. Vi rekommenderar att elevgrupper t o m högstadiet går tillsammans med lärare.

LÅSBARA SKÅP

Kläder och väskor kan förvaras i de låsbara skåpen som finns bakom Butiken. För att kunna låsa skåpen behövs en femkrona, som sedan kommer i retur.

SKOLMATERIAL

Fråga gärna museivårdarna om vägledning. Det finns skrivplattor att låna. Använd inte väggar eller skulptursocklar som skrivunderlag eftersom det blir märken. Använd endast blyertspennor i utställningssalarna om eleverna behöver teckna eller anteckna.

VAR FÖRSIKTIG I SALARNA

Eftersom det är lätt att stöta till konstverk i salarna ska ryggsäckar, större väskor, paraplyer etc. lämnas i garderoben eller i förvaringsboxarna. För att inte riskera spill på konstverk får man inte dricka eller äta i salarna eller i korridoren utanför. Rör er lugnt i salarna. Visa hänsyn till pågående visningar. Grupper under ledning av Moderna Museets personal har företräde i utställningssalarna. Använd gärna de hopfällbara svarta pallarna som finns i museet men bär dem försiktigt så konsten omkring inte skadas. Kom ihåg att sätta tillbaka pallen på ställningen.

VARFÖR FÅR MAN INTE RÖRA KONSTEN?

Det är inte tillåtet att röra vid konstverken. Att försiktigt ta på något verk innebär stora skador genom att saltet och fett på fingrarna alltid orsakar märken på alla material. Museets uppdrag är att bevara konstverken för kommande generationer av museibesökare.

VAR KAN VI ÄTA MATSÄCK?

Matsäcksplats finns vid entrén på sjösidan (plan 1). Kom ihåg att lämna platsen i gott skick. Ingen förtäring i salarna.

FOTOGRAFERING

Det är inte tillåtet att filma och fotografera i utställningssalarna av upphovsrättsliga skäl.

MUSEIVÄRDAR

Under ert besök på Moderna Museet kommer ni att träffa museivårdar i informationsdisken eller i utställningarna. Vänd er gärna till dem om ni har frågor om konstverk, utställningar, program eller vill lämna tips och synpunkter.

INTRODUKTION

”Vad betydelser beträffar, så talar jag hellre med mina händer och genom former och låter de här varelserna leva sina egna liv och berätta sina egna historier.”

– Thomas Schütte

Thomas Schütte (född 1954 i Oldenburg, nordvästra Tyskland) har beskrivit sig som en seismograf som registrerar företeelser i omvärlden. Utställningen *Thomas Schütte: United Enemies* utgår från konstnärens skulpturala verk från de två senaste decennierna.

Skalor och material växlar; konstnärskapet innefattar installationer, arkitekturmodeller, teckningar, grafik och gigantiska skulpturer. Det intima och personliga spelar mot det storskaliga och auktoritära. I verken finns en tvetydig, ofta indirekt politisk underton.

En säregen kombination av svärmod och humor kännetecknar Schüttes arbeten. Tillvaron förefaller vara i obalans, det bekanta absurt och främmande. Leksaksfigurer kan ha huvudroller och marionettliknande dockor blir monumentala jättar. Thomas Schütte berör tidlösa frågor om människans villkor – frihet och ansvar, makt och sårbarhet – men utan att erbjuda några entydiga svar.

VATER STAAT

Tvetydighet och motsägelser utmärker den jättelika *Vater Staat* (2010), ”fader staten”, som står förkroppsligad utanför Moderna Museets entré och iakttar besökarnas ankomst. Det allvarliga, outgrundliga ansiktet utstrålar auktoritet. Samtidigt är gestalten snärjd av den stora klädnaden och oförmögen att agera.

Thomas Schütte anknyter här till ett format som är tyngt av tradition – den monumentala skulpturen. Sådana har genom tiderna rests som hyllning till heroiska bedrifter, kungar och makthavare, för att påminna om och ena nationer kring en stolt historia. Idag, då envåldshärskare förevigade som statyer snarare rivs ned i kollektivt raseri, är den monumentala statyn som konstgenre ifrågasatt. När Schütte tar sig an formatet gestaltar han statsmakten som en bakbunden gammal man, på samma gång auktoritär och sårbar.

Vater Staat, 2010

© Thomas Schütte 2016. Foto: Achim Kukulies

UNITED ENEMIES

Genom åren har Thomas Schütte byggt upp en repertoar av motiv, former och ämnen som han återvänder till och vidareutvecklar. Utställningens centrala verk – de stora skulpturerna *United Enemies* (2011) – har sitt ursprung i en svit i betydligt mindre skala med samma titel. Den första serien påbörjades 1992 under en vistelse i Rom. Stadens många skulpturer, som 1600-talskonstnären Gian Lorenzo Berninis (1598–1680) verk, kan ha inspirerat.

Figurernas huvuden är av plastbaserad modellera och fastsatta på trästickor. Individerna har bundits hårt ihop i par och placerats under glashuvar på piedestaler. Skulpturerna är mångtydiga. Ordet ”united” antyder gemenskap och till och med försoning, men föreningen förefaller påtvingad. Enligt Schütte togs titeln från en internationell klädkedjas annonskampanj på temat United Colors, och gestalterna var personer han sett på gatan. När han tjugo år senare återvänder till motivet är ”fienden” förstörd till en skala bortom den mänskliga gestaltens, och figurerna gjutna i ett av konsthistoriens mest traditionella material: brons.

United Enemies, 2011
© Thomas Schütte 2016.
Foto: © Serge Hasenböhler 2016

FRATELLI OCH WICHTE

I Thomas Schüttes *Fratelli* (2012) möter vi stora, tunga byster av fyra icke-namngivna män. Den skulpturala bysten har nyttjats i konsthistorien för att avbildabetydelsefulla personer och manifestera deras positioner i samhället. Schüttes *Fratelli* (italienska för ”bröder”) är istället frikopplade från sammanhang. Formen är historisk men de här männens respektive historia är okänd för betraktaren.

De tolv huvudena i *Wichte* (2006) är mindre i formatet. Det är en serie besynnerliga fysionomier som tittar ner på oss. Som så ofta hos Schütte kan referenser till tidigare konstepoker anas, här de så kallade grotesker som smyckar många äldre hus. Schüttes *Wichte* skiftar i uttryck; några blickar vänligt, andra ser vilande och meditativa ut, vissa är hålöga.

Wicht, 2006
© Thomas Schütte 2016.
Foto: © Nic Tenwiggenhorn 2016

SKIZZEN ZUM PROJEKT GROßES THEATER

I den fotografiska serien *Skizzen zum Projekt Großes Theater* (1980) poserar leksaksfigurer från Star Wars och Star Trek. Serien är utställningens tidigaste verk, skapad under Schüttes sista år som student vid Düsseldorf Kunstakademie. Då hade de unga under ett par decennier gjort uppror mot ett förljuget och småborgerligt samhälle, och radikala grupperingar av militanta intellektuella formats bland annat i Västtyskland.

De fiktiva karaktärerna i det här verket är samlade framför storslagna kulisser där texter syns i form av slagord som ”Freiheit” (Frihet) och ”Alles in Ordnung” (Allt är i sin ordning). På stjärten till ett sjunkande flygplan är ordet ”Hoffnung” (Hopp) placerat, knappt läsbart. Orden står i kontrast till de känslor av gemensam skuld som européer brottades med efter andra världskriget. De kostymerade actionfigurerna ter sig som små agitatorer med oklar agenda.

KRIEGER

Monumentalformatet återkommer i flera av Thomas Schüttes verk, så också i *Krieger*. Dessa gigantiska krigare är gjorda av trä som har bearbetats för att få en blank och sliten patina. Även här leker han med skalförskjutningar och med olika materials specifika karaktär och uttryck. Tydligast syns det på hjälmarna, som är modellerade efter skruvkapsyler. Förlagan i brons har uppförstorats tjugo gånger med hjälp av en 3D-scanner, innan skulpturen fått sin slutgiltiga form i trä.

Det är inga unga och drillade soldater vi möter, deras fysik verkar mera formad av en långvarig strid. Den ene krigarens torso är kluven och den andres vänstra arm är stympad. Valet av motiv och hur det är utfört, kolliderar. Materialet påverkar hur skulpturerna uppfattas, de kan likna träd eller drivved som långsamt formats av naturen.

GARTENZWERGE OCH GROÙE DOPPELKÖPFE

I utställningen presenteras skulpturer från två helt nya verksserier i glaserad keramik: *Gartenzwerge* (2015–16) och *GroÙe Doppelköpfe* (2015). *Gartenzwerge* kan närmast översättas med ”trädgårdstomtar” och formerna kan föra tankarna till schackpjäser eller patroner, men även till karaktärerna i *Das Triadische Ballett*, den tyske koreografen Oskar Schlemmers (1888–1943) scenkonstverk från 1920-talet.

De enorma huvudena i *GroÙe Doppelköpfe* har dubbla ansikten, likt guden Janus i den romerska mytologin, vars ena ansikte blickade in i framtiden och det andra såg tillbaka mot det förflutna. Här har två individers distinkta uttryck och fysik sammanfogats. Föreningen av två gestalter i en kropp, och den inneboende konflikt som följer med detta, är ett tema och motiv som Thomas Schütte återkommer till.

WALSER DRAWINGS OCH AKVARELLER

Tecknandet har en central roll i Thomas Schüttes konstnärskap. Ibland är teckningarna skisser till andra verk, andra gånger fungerar de som en visuell dagbok. Teckningarna, utförda i tusch eller krita i kombination med akvarell, är också verk i sin egen rätt. Nedanför motiven finns språket ofta närvarande i form av korta fraser och begrepp. Ordlekar, språkkollisioner och avsiktliga felstavningar skapar nya betydelser, på en gång banala och knivskarpa.

I serien *Walser Drawings* hyllar konstnären den schweiziske författaren Robert Walser (1878–1956), vars karaktärer har dubbeltidigheten gemensam med många av Schüttes figurer, liksom spelet mellan underdånighet och poetisk frihet.

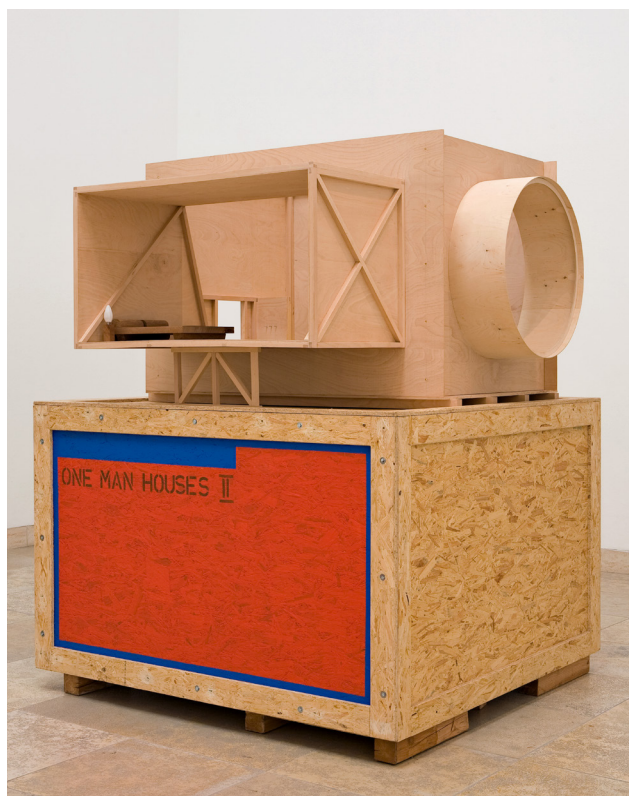
Gartenzwerge, 2015–16

© Thomas Schütte 2016. Foto: © Luise Heuter 2016

ARKITEKTURMODELLER

Alltsedan det tidiga 1980-talet har Thomas Schütte utforskat arkitektur i grafik, teckningar och genom att konstruera arkitekturmodeller. Han talar om dessa undersökningar som ett sätt att öppna upp verk för betraktaren: ”Jag använder modellen eftersom det är något som alla förstår. Man kan se den som en prototyp för något större, något sett från ett barns perspektiv; man kan se den som en offentlig scen.” Vissa av modellerna liknar bunkrar, torn och fästningar – rum för fysiskt och psykologiskt skydd. Några av dem finns samlade i den grafiska mappen *Architektur Modelle* (2006) som presenteras här.

De tre stora *One Man Houses*, är modellerade efter prefabricerade ventilationsdelar och sedan uppbyggda i trä i större skala och inredda med omsorgsfullt utförda möbler. En av modellerna i serien har även realiserats i skala 1:1 i Roanne-regionen i Frankrike och utgör ett faktiskt, beboeligt hus. Bland arkitekturmodellerna som visas finns också studierna till Thomas Schüttes stiftelse och den nyligen öppnade *Skulpturenhalle* utanför Düsseldorf. Ett Pringleschips har tjänat som förebild till skulpturhallens tak.

One Man House II, 2004

© Thomas Schütte 2016. Foto: Wilfried Petzi, München

FRAUEN

Frauen är en serie om 18 stora skulpturer, där var och en har gjutits i de tre olika materialen brons, stål och aluminium. Uttrycken skiljer sig åt, men gemensamt för skulpturerna är att de vilar på enkla, strama bord av stål. Här visas tre *Frauen*: *Bronzefrau Nr. 7*, *Stahlfrau Nr. 8* och *Aluminiumfrau Nr. 17*.

Thomas Schütte använder sig av och utmanar konsthistoriska genrer, klassiska ämnen och tekniker. Motivet i serien *Frauen* – den nakna, vilande kvinnokroppen – har gott om systrar i konsthistorien, ofta skildrade av manliga skulptörer, som Auguste Rodin (1840–1917), Pablo Picasso (1881–1973) eller Henry Moore (1898–1986). Schütte är som många skulptörer fascinerad av olika material och deras egenskaper, och av hur tredimensionella kroppar eller volymer kan skapas i rummet. Kropparna i serien *Frauen* är högst fysiska, men samtidigt är volymerna ibland synligt ihåliga och gestalterna kraftigt deformerade.

Bronzefrau Nr. 7, 2001

© Thomas Schütte 2016. Foto: Mathias Johansson

Aluminiumfrau Nr. 17, 2009

© Thomas Schütte 2016. Foto: © Serge Hasenböhler

EFFICIENCY MEN

Efficiency Men (2005) påminner om de tidiga *United Enemies*, de små figurerna modellerade i plastlera. Men här är de skelettliknande kropparna gjorda av metall och huvudena modellerade i silikon. Gestalterna förefaller utmattade och istället för kläder har de enkla filter draperade över axlarna, något som kan ge associationer till överlevare efter en katastrof eller apokalyps.

Figureerna är sammankedjade med varandra vid fötterna så att rörelseförmågan är begränsad. Om de förflyttade sig skulle stegen behöva vara små och koordinerade. De verkar bräckliga och sorgsna, men det vilar ändå något obevekligt över deras stirrande ansikten. Dessa ”effektiva män”, *Efficiency Men*, har också beskrivits som en kommentar till de internationella investmentbolag som vid tiden då verket gjordes profiterade på den tyska industrin och ställde krav på ökad effektivitet utan att ta något socialt ansvar.

Efficiency Men, 2005

© Thomas Schütte 2016. Foto: © Luise Heuter 2016

BIOGRAFI

1954

Thomas Schütte föds i Oldenburg i nordvästra Tyskland.

1972

Besöker Documenta V i Kassel, ”*Questioning Reality – Pictorial Worlds Today*”, som iscensätts av Harald Szeemann. Det blir avgörande för Schüttes val att bli konstnär.

1973

Blir antagen till Konstakademien i Düsseldorf där han undervisas av bland andra Gerhard Richter.

1981

Utexamineras från Konstakademien. Inbjuds av Kasper König att delta i grupputställningen Westkunst i Köln.

1989

Ställer ut separat i New York för första gången, på Marian Goodman Gallery.

1992

Får ett genombrott på Documenta IX, arrangerad av Jan Hoet med mottot ”From body to body to bodies”. Får ett stipendium och reser till Rom.

1998

Tilldelas Kurt-Schwitters-Preis für Bildende Kunst der Niedersächsische Sparkassenstiftung.

UPPGIFTER OCH DISKUSSIONSFRÅGOR

MONUMENT UR OLIKA PERSPEKTIV

Thomas Schüttes *Vater Staat* är en monumental skulptur. Sådana har genom tiderna rests som hyllning till heroiska bedrifter, kungar och makthavare. Idag rivs statyer av envåldshärskare ned, i raseri mot det som varit och för att markera förändring. *Diskutera* möjliga tolkningar av *Vater Staat* utifrån olika roller eller positioner i samhället.

SYFTE: Att öva sig i att se samhällsfrågor ur flera perspektiv. Att utveckla förståelse för hur olika intressen och åsikter uppstår och kommer till uttryck och hur olika aktörer försöker påverka samhällsutvecklingen. Att öva förmågan att tolka olika typer av bilder och deras budskap.

BILDANALYS

Betrakta en av bilderna från den fotografiska serien *Skizzen zum Project Großes Theater*.

Gör en gemensam *bildanalys* utifrån nedanstående modell.

Denotation i en bildanalys är en saklig beskrivning av ett verk exempelvis innefattande:

- Vad ser du i bilden? (Människor, saker, miljöer, skeende)
- Komposition?
- Intressepunkt?

Konnotation i en bildanalys är en tolkning av konstverket:

- Vad tänker och känner du när du ser verket?
- Värderingar? (privat, gemensamt, kulturellt)
- Vad gör verket intressant/ointressant?

SYFTE: Att öva sig i att analysera bilder och utveckla förståelse för vissa ord och begrepp som kan användas för att samtala om bilder.

ARKITEKTUR

Thomas Schütte har arbetat med både grafik, teckning och skulptur för att undersöka olika typer av arkitektur. *Gå ut* i omgivningarna och *dokumentera* byggnader. Hur skiljer de sig från varandra och vad har de gemensamt? Vad fyller de för olika funktioner och hur syns det i arkitekturen? *Beskriv* med både ord, skisser och fotografier.

SYFTE: Att öva förmågan att framställa bilder med olika tekniker och material. Att få insikter om samhället och människors livsvillkor genom att medvetet reflektera över omgivningens arkitektur.

LITET BLIR STORT

Schütte arbetar ofta med skalförskjutningar i sina verk. *United Enemies* gjordes först i liten storlek och gjöts därefter i stort format. De monumentala träskulpturerna *Krieger* har hattar som är modellerade efter skruvkapsyler och taket på Schüttes egen *Skulpturenhalle* är format som ett Pringleschips.

Skapa en modell till en skulptur som du skulle vilja låta tillverka i stort format. Arbeta med funna föremål, med lera, modellera, gips eller annat material. *Skissa* hur skulpturen skulle kunna se ut i stort format och placerad i ett sammanhang, exempelvis på ett museum eller i en stadsmiljö. *Skriv* en kort text där du berättar hur du har tänkt.

SYFTE: Att öva sig i att arbeta med material och verktyg för att skapa tredimensionella skulpturer.

LÄS!

Läs Heinrich Bölls absurda novell *Doktor Murkes samlade tystnad* (Den finns med i en novellsamling med samma namn, tillgänglig i nätbokhandel och på bibliotek). Den utspelar sig i efterkrigstidens Tyskland, en tid och plats som utgör fond för mycket av Thomas Schüttes konst. *Diskutera* och *analysera* novellen tillsammans.

SYFTE: Att öva förmågan att läsa och reflektera över skönlitteratur. Att stimulera lusten att läsa och diskutera.

EN SPÖKHISTORIA

Skriv en skräcknovell med inspiration från Thomas Schüttes skulpturer. *Använd* minst tre av följande ord: förfärlig, monumental, isande, knallgrön, ljuvlig, gathörnet, tekopp, hopp, skåpbil. *Illustrera* berättelsen i valfri teknik.

SYFTE: Att utveckla fantasin och lusten att skapa både språkligt och bildligt. Att öva förståelsen för hur bild och text kan förstärka varandra i olika medier.

